

Satranç

Kıvanç Çefle [btsatranc@tubitak.gov.tr]

Bir Satranç Etütçüsü Olarak Richard Reti

Okullarımız, “Bir satranç etütçüsü olarak...” diye başlayan birçok yazımız olduğunu hatırlayacaktır. Bu yazılarda kendi dönemlerinde çok kuvvetli oyuncular olarak

tanınan, birçoğu Büyük Usta, dünya şampiyonu aday, hatta dünya şampiyonu olan, aynı zamanda etütleriyle de satranç tarihinde kendilerine yer edinen bazı oyuncular sizlere

tanıtmıştık. Bunlardan Paul Keres, Vasili Smislov, Jan Timman ve Pal Benko ilk akla gelenler. Bu kez sayfalarımızı belki de benzer özellikli oyuncular arasında en ünlüsü olan Richard Reti’ye ayırdık.

Reti, 1889 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nda Musevi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Satranç ve müzikle dolu bir ortamda büyüyen (ağabeyi Rudolph sonradan önemli bir konser piyanisti olacaktı) ve küçük yaştan itibaren matematik yeteneğiyle parlayan Reti daha sonra Viyana Üniversitesinde matematik bölümüne başladı. Katıldığı ilk uluslararası satranç turnuvasında (Viyana, 1908) 19 puan üzerinden yalnızca 1,5 puan alabildi. Ancak Reti, böyle bir hezimetten sonra birçoğunun yapacağı gibi satrançtan vazgeçmek yerine, gerekli dersleri çıkarmayı bildi ve zamanla

Richard Reti (1889-1929)

Reti-Capablanca
maçının
notasyon kâğıdı
(New York, 1924).

The New York International Chess Master's Tournament 1924
ALAMAC HOTEL
71st Street and Broadway, New York

V
21
Date 22/III 1924

Opening
WHITE Mr. Reti BLACK Mr. Capablanca

White	Black	White	Black
1. Sf3	1. Sf6	Td1-d5	Aufgely
2. b4	2. b6		
3. Lb2	3. Lg7		
4. g3	4. O-O		
5. d4	5. b6		
6. O-O	6. Lb7		
7. g4	7. d6		
8. Sf2	8. Sf7		
9. Sg3	9. e5		
10. d5	10. f6		
11. O-O	11. g5		
12. a3	12. b6		
13. Sf6	13. Sf7		
14. e3	14. Sf7		
15. d4	15. Lc7		
16. Sc3	16. Lc7		
17. Sc4	17. e6		
18. d5	18. Sf7		
19. Lnd4	19. Sc4		
20. Lng4	20. Sc4		
21. Sf2	21. Sc4		
22. Lng4	22. Sc4		
23. Lng4	23. Sc4		
24. Sc3	24. Sc4		
25. Sc3	25. Sc4		
26. Sc3	26. Sc4		
27. Sc3	27. Sc4		
28. Sc3	28. Sc4		
29. Sc3	29. Sc4		
30. Sc3	30. Sc4		

güçlü turnuvaların aranan bir oyuncusu hâline geldi. Birinci Dünya Savaşı'nı bitiren barış antlaşması sonucunda, doğduğu kent Çekoslovakya sınırları dâhilinde kaldı. Savaştan önce bir Avusturya-Macaristan vatandaşı olan Reti, bundan sonra turnuvalara bir Çekoslovakya vatandaşı olarak katılmaya başladı. Bu arada üniversitedeki çalışmalarını da başarıyla tamamlamayı başardı, hatta sayılar teorisinde önemli sonuçlara ulaştığı doktora tezinin son düzeltmelerini yapıyordu. Ne yazık ki Reti bu çalışmalarını yazdığı kitapçığı kaybedecek ve aâabeyi Richard'ın hatıralarında belirttiğine

göre bu yüzden intiharın eşiğine gelecekti. Bu olayın tesiriyle midir bilinmez ama Reti sonunda kariyerini satranç üzerine kurmaya karar verdi. Katıldığı turnuvalarda birçok birincilikler aldı, bu arada geleceğin dünya şampiyonlarından Hollandalı Max Euwe'yi de bireysel bir maçta yendi. Ama ona asıl ün getiren, 1924 New York Turnuvası'nda karşılaştığı, zamanın dünya şampiyonu olan ve son sekiz yıldır mağlubiyet görmemiş José Raul Capablanca'ya yenilgiyi tattırmasıydı.

1920'li yıllarda dünyanın en iyi oyuncuları arasında yer alan Reti, açılış teorisine de devrimci

yenilikler getirdi ve Aaron Nimzovich ve Gyula Breyer gibi oyuncularla birlikte Hipermodern Okul'un kurucuları arasında yer aldı. Başta Siegbert Tarrasch olmak üzere, klasik açılış teorisinin taraftarları merkezin piyonlarla işgal edilmesi gerektiğini savunuyordu, Hipermodernistler ise merkezin kanatlardan baskı altında tutulduğu bir anlayış benimsemişlerdi. Örneğin, Reti'nin tasarladığı ve bu yüzden "Reti açılışı" olarak bilinen açılıшта, beyaz çift taraflı fianchetto filleri ve c4 karesine getirdiği bir piyon ile rakip merkezi yanlardan ateş altına alır: 1. Af3 Af6 2. c4 g6 3. b4 Fg7 4. Fb2 0-0 5. g3 b6 6. Fg2. Hatta Reti, o

ünlü oyunda, işte bu açılışla Capablanca'yı alt etmişti!

Bu büyük oyuncu, 1929 yılında, kariyerinin zirvesindeyken, genç sayılabilecek bir yaşta, bakteriyel bir enfeksiyon olan ve günümüzde antibiyotiklerle tedavi edilebilen kızıl hastalığından dolayı hayatını kaybetti.

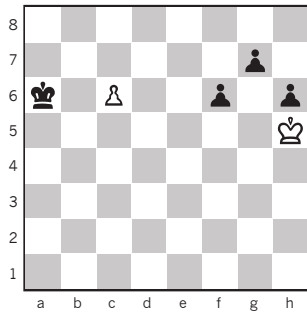
İlk başta da belirttiğimiz gibi Reti aynı zamanda üst düzey bir etüt kurucusuydu. Bütün zamanların en ünlü kurgusunda onun imzası olduğunu söylersek yanlış olmaz. Bir "imkânsız beraberlik" etüdü olan ve "Reti manevrasına" dayanan bu eseri daha önce Bilim ve Teknik Dergisi'nin Haziran 2022 sayısında etraflıca

anlatmıştık, okurlarımız bu sayıya (<https://services.tubitak.gov.tr/edergi/yillaraGoreArsiv.htm> adresi üzerinden) kolayca ulaşabilir.

Biz size ilk olarak Reti manevrası'nın kullanıldığı bir başka etüt sunacağız.

Diyagram 1

Richard Reti:
Samtliche Studien, 1931

Beyaz oynar ve berabere kalır.

Bu etüt ilk kez, bir diğer ünlü etütçü olan Artur Mandler'in Reti'nin etütlerini topladığı bir kitapta yayınlanmış. Diyagrama baktığımızda beyazın durumunun Reti'nin yukarıda sözünü ettiğimiz etüdünde olduğundan daha da ümitsiz olduğunu görüyoruz. Siyahın üç geçer piyonuna karşılık beyazın kendi şahının korumasından uzakta ve iki hamle sonra siyah şah tarafından alınabilmiş gibi duran tek bir piyonu var. Sizin anlayacağınız beraberlik için mucize gerekiyor.

Cözüm:

1. Şg6 Şb6

Siyahın piyonlarından birini sürmesi işe yaramaz: 1. .h5 2. Şxg7 h4 3. Şxf6 Şb6 4. Şe5! h3 5. Şc6= ; ya da 1. .f5 2. Şxg7 f4 3. Şf6 f3(3. .Şb6 4. Şe5) 4. Şe7/Şe6 f2 5. c7 Şb7 6. Şd7=

2. Şxg7 h5

2. .f5 3. Şf6 f4 4. Şe5 f3 5. Şd6

3. Şxf6

Reti manevrası! Beyaz hem şahını kendi piyonuna yaklaştırıyor hem de siyah piyonun karesine girmekle tehdit ediyor.

3...h4 4. Şe5!

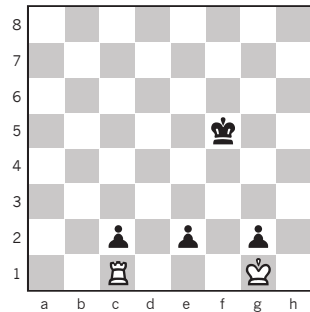
4. Şd6?? Şxc6 ve siyah kazanır. Çünkü şah d6 karesindeyken siyah piyonun karesine giremiyor.

4...h3 5. Şd6 ve

beraberlik.

Diyagram 2

Kölnische Volkszeitung,
1928

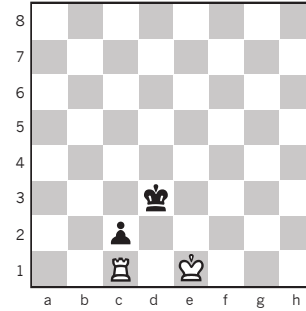

Beyaz oynar ve kazanır.

Cözüm:

Beyaz vakit kaybetmeden "içgüdüsel" 1. Şxg2 hamlesini oynarsa ne olur? Önce buna bakalım: 1. Şxg2 Şe4 2. Şf2 Şd3 3. Şe1 dizisinden sonra siyah zugzwang'dadır ve bu analize göre gerçekten de beyaz kazanır. Oysa siyah 2. .Şd3 yerine 2. .e1=V+ hamlesini de yapabilir. O zaman 3. Şxe1 Şd3 hamlelerinden sonra zugzwang'a düşen beyaz olur (Diyagram 3):

Diyagram 3 (Analiz pozisyonu)

Şimdi sıra siyahta olsaydı beyaz kazanırdı. Ancak ne yazık ki beyaz hamle yapmak durumunda: 4. Şf1/Şf2 Şd2 ya da 4. Ka1 Şc3 5. Kc1 Şd3 ve beyaz bir şey elde edemez.

Etüdün çözümü şöyle:

1. Şf2!!

Beyaz g2 piyonunu hemen almak yerine e2 piyonuna yöneliyor!

1...Şe4 2. Şxe2 Şd4 3.

Kg1(veya Ka1)...Şe4

3. .Şc3 4. Kg1 Ş 5. Şd2 ve kalenin siyah şahın g2

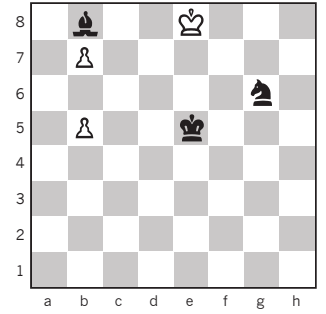
piyonuna yaklaşmasını engellemesi sayesinde beyaz kazanır.

4. Ke1 Şe5 5. Şe3! ve beyaz kazanır.

Satrançta "sağduyuya uygun", "doğal" ya da "mantıklı" görünen bir hamlenin aslında yanlış olabileceğine dair öğretici bir etüt.

Diyagram 4

Magyar Sakkvilag, 1928
Övgü

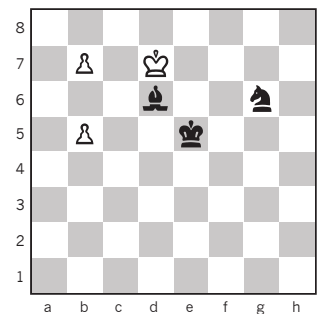

Beyaz oynar ve berabere kalır.

Burada beyaz bir ikileme karşı karşıya: 1. Şd7 mi, yoksa 1. Şd8 mi oynamalı? Önce birinci durumu inceleyelim:

1. Şd7 (tehdit 2. Şc8 ve 3. b8=V) ...Fd6 (Diyagram 5)

Diyagram 5 (Analiz)

Beyaz şimdi 2. Şc8 oynarsa 2...Ae7+ 3. Şd7 Ad5 4. Şc8 Ab6+ ve siyah kazanır. Ya da 2. b6 Şd5 3. Şc8 Ae7+ ve 4...Ac6 hamle dizisinden sonra siyah yine kazanır. Şimdi Diyagram 4'e geri dönelim ve doğru seçim olan ikinci seçeneği inceleyelim:

1. Şd8! Fd6 2. Şd7!

Yine Diyagram 5'teki konuma ulaştık ama bu kez hamle sırası siyahta! Seçenekleri incelediğimizde siyah tarafın avantajını koruyabileceği bir hamlesi olmadığını görüyoruz:

a) Fil hamleleri: Fil b8 karesini gözlemek zorunda; 2...Fb8 oynarsa 3. Şc8 ve beraberlik.

b) At hamleleri: 2...Ae7 3. b8=V Fxb8 4. Şxe7 ve beraberlik. Eğer siyah atla başka bir hamle yaparsa 3. Şc8 var.

c) Şah hamleleri: Şahın yapabileceği tek bir hamle var, bu da bizi etüdün tematik varyantına götürüyor:

2...Şd5 3. Şc8 Ae7+ 4. Şd7!

Beyaz 5. b8=V ile tehdit ediyor (5...Fxb8 6. Şxe7=). Şimdi yukarıda verdiğimiz analizden farklı olarak, siyahın orada kendi şahı bulunduğu için atını d5 karesine oynayamaması sonucu etkileyecek bir fark oluşturuyor!

4...Af5 5. Şc8 Ae7+ 6.

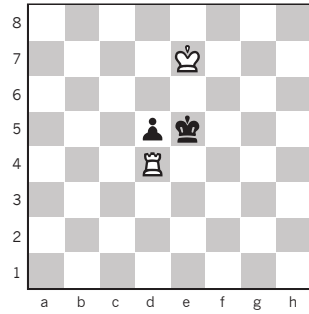
Şd7 ve hamle tekrarıyla beraberlik.

Büyük oyuncu ve etütçü Richard Reti'nin yapıtlarından sunduğumuz örnekler umarız hoşunuza gitmiştir. Kendiniz çözün diye, "Ayın Sorusu" olarak onun bir kurgusunu sunuyoruz:

Ayın Sorusu

Diyagram 6

Münchner Neueste Nachrichten, 1928

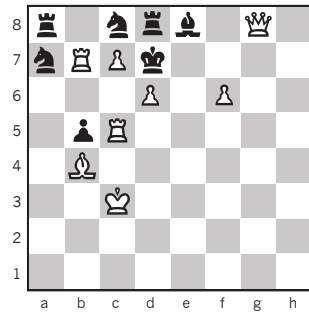

Beyaz oynar ve kazanır.

Geçen Ay Sorulan Problemlerin Çözümleri

Diyagram 7

Michael Lipton
British Chess Magazine, 1962
Şeref Mansiyonu

Beyaz oynar ve iki hamlede mat eder.

Bu problemde birçok hazır mat var, önce onlara bakalım:

1...Şxd6 2. Vd5#;

1...Kb8 2. cxb8=V#;

1...Axd6 2. c8=V#;

1...Ae7/Ab6 2. c8=A#;

1...Fg6/h5 2. cxd8=V#.

Görüldüğü üzere 1...Ac6 hariç siyahın bütün hamlelerine karşı beyazın hazır matları var. Yani bu bir "tam olmayan blok" durumu. Anahtar hamle ise pozisyonu "tam blok" hâline getiriyor:

1. Kc6! (zugzwang)
a) 1...Şxc6/Fg6/Fh5 2. cxd8A#;
b) 1...Axd6 2. c8=V#;
c) 1...Ae7/Ab6 2. c8=V#;
d) 1...Kb8 2. cxb8=A#;
e) 1...Axc6 2. Vg4#.

1. Kc6! (zugzwang)

a) 1...Şxc6/Fg6/Fh5 2. cxd8A#;

b) 1...Axd6 2. c8=V#;

c) 1...Ae7/Ab6 2. c8=V#;

d) 1...Kb8 2. cxb8=A#;

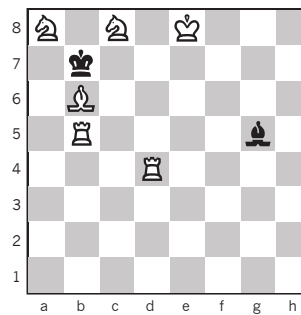
e) 1...Axc6 2. Vg4#.

Anahtar hamleden sonra hazır matların birçoğu değişiyor.

Diyagram 8

Viktor Çepijny
Mat Plus, 1995

Dördüncü Şeref Mansiyonu

Beyaz oynar ve iki hamlede mat eder.

Bu problem de "yıldız kaçış" ve deneme hamleleriyle seçkinleşiyor. Önce deneme

hamleleri:

1. Fc7+? Şa6!

1. Fa7+? Şc6!

1. Fc5+? Şxc8!

1. Fa5+? Şxa8?

Anahtar hamle **1. Fd8+!**

a) 1...Şa6 2. Ac7#;

b) 1...Şc6 2. Aa7#;

c) 1...Şxc8 2. Kc4#;

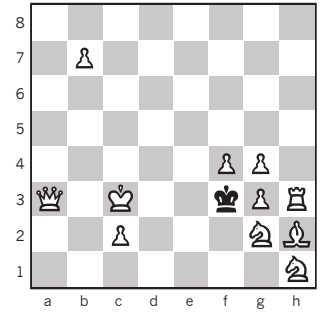
d) 1...Şxa8 2. Ka4#.

Diyagram 9

Jan Hartong

Correspondence Chess, 1958

Dördüncülük Ödülü

Beyaz oynar ve üç hamlede mat eder.

Çözüm:

1. Kh6!

a) 1...Şxg4 2. Şd4 Şf5 3. Ae3#;

b) 1...Şe4 2. Şb4 ve 3. Vd3#;

c) 1...Şxg2 2. Şd2 Şf1/Şxh1 3. Vf3#;

d) 1...Şe2 2. Şb2 ve 3. Vd3# (2...Şf1 3. Vf3#).

Kurgu tarihinin ünlü problemlerinden biri...

Siyah şahın yıldız kaçışlarına beyaz şah onu taklit edercesine yanıt veriyor!